

забезпечення самостійності, свободи особи, на проявлення ініціативи, творчості, заповзятливості [5 ; 1, с. 25].

З огляду вищезазначеного можна сказати, що ціль правових стимулів – полягає в спонуканні до правомірної поведінки в результаті якої задовольняються відповідні потреби та інтереси як особи, так і суспільства в цілому [1, с. 25].

Цілі і об'єктивна необхідність використання правових стимулів полягають в тому, що у суспільства і держави існує нагальна потреба в соціально-корисній і активному поведінці суб'єктів права в різних сферах життєдіяльності:

1) соціально-економічної (підприємницька, трудова діяльність, конкуренція, вкладення інвестицій, впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво, підвищення якості продукції і т.д.);

2) духовно-творчої (наукова, виховна, педагогічна, культурна діяльність і т.д.);

3) політико-юридичної (виборча, правова активність, участь громадськості в управлінні справами громадянського суспільства і держави, в охороні порядку, профілактична діяльність, виправлення і перевиховання засуджених і т.п.).

Подібні потреби створюють передумови для встановлення в законодавстві відповідних правових стимулів, які покликані впливати на поведінку суб'єктів в бажаному для суспільства і держави напрямку, спонукати особистість діяти певним чином. Звідси особливості правового стимулювання полягає в тому, що обрана суб'єктом форма поведінки відповідає цілям стимулювання, цілям тих, хто цю ситуацію створював. Правове стимулювання необхідно для взаємовигідного розвитку соціальних зв'язків [4, с. 84].

Як підсумок, варто зазначити, що останнім часом дослідники все більше уваги приділяють правовим стимулам. Це проявляється як і у галузевому праві, так і у загальній теорії права. Науковці розглядають і відмічають різнопланові аспекти впливу правового стимулювання. Все це призводить до того, що не дивлячись на достатньо велику кількість наукових розробок, що присвячені цій тематиці, ми можемо стверджувати, що на сьогодні, у вітчизняній науковій думці відсутній єдиний підхід до стимулювання у праві, відсутнє єдине визначення цього явища, різні підходи до визначення цілей правових стимулів. Тому, зважаючи на значну роль правове стимулювання, ми можемо визначити ціль правових стимулів, як мотивацію фізичних і юридичних осіб до вчинення суспільно корисних дій, утримання від протиправної поведінки. У залежності від сфери суспільної діяльності ціль правових стимулів можна класифікувати за різними критеріями.

Список бібліографічних посилань

1. Калюжний Р. А., Лапка О. Я., Пікуля Т. О. Правові стимули в механізмі правового стимулювання : монографія. Київ : Леся, 2013. 204 с.
2. Смолярова М. Л. Поняття та сутність стимулів у трудовому праві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки*. 2017. Вип. 5, т. 1. С. 163–166.
3. Красовська В. Г. Дія правових стимулів та обмежень в механізмі правового регулювання. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 1. С. 55–60.
4. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве : монография. М. : Юрист, 2004. 250 с.
5. Гуменюк Т. А. Стимулирование правомерного поведения в условиях развитого социализма : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 1983. 17 с.

Одержано 04.03.2019

УДК 343.163(477)

Андрій Васильович ЛАПКІН,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків);

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3240-6377>

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ ЯК ОБ'ЄКТА ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ

В результаті Конституційної реформи щодо правосуддя від 2016 р. у п. 2 ст. 131-1 Основного Закону було закріплено таку функцію прокуратури, як організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального

провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. Нове формулювання цієї функції прокуратури досі не отримало правової регламентації у галузевому законодавстві про прокуратуру. У зв'язку із цим виникають проблеми щодо розуміння окремих аспектів цієї функції, зокрема такої, як нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку [1].

При визначенні цієї діяльності слід зазначити, що розуміння сутності прокурорського нагляду є достатньо усталеним, тому не створює дискусій у науковій юридичній літературі та практичних ускладнень. Натомість деякі складнощі зумовлює визначення його предмета і об'єкта, якими постають слідчі і розшукові дії органів правопорядку. При цьому слідчі і розшукові дії виступають як предмет нагляду, а органи правопорядку – як його об'єкти. Поняття слідчих (розшукових) дій закріплено у ч. 1 ст. 223 КПК України – це дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Проте серйозні проблеми у здійсненні прокурорами цієї діяльності створює закріплення у її формулюванні поняття органів правопорядку. Не зважаючи на те, що вказаний термін вживається у деяких законодавчих актах (наприклад, у ст. 5, п. 25 ст. 23, п. 4 ч. 2 ст. 25, п. 7 ч. 1 ст. 26 ЗУ «Про Національну поліцію»), національне законодавство не містить визначення ані поняття «органи правопорядку», ані їх переліку.

Натомість традиційним є поняття «правоохоронні органи». Їх визначення не наводиться, проте відкритий перелік закріплений у ст. 2 Закону «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Це органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Співвідношення понять «правоохоронні органи» та «органи правопорядку» у науковій юридичній літературі є предметом дискусій. Так, Н. Ярмиш вважає, що органами правопорядку є органи, які у своєму складі мають силові, озброєні підрозділи та працівники яких наділені правом застосовувати примушування, зокрема з використанням вогнепальної зброї. При цьому прокурорський нагляд може здійснюватися лише за тими органами правопорядку, що наділені функцією здійснювати «негласні та інші слідчі і розшукові дії» [2, с. 83]. На думку М. Руденка та О. Шайтуро, одним із критеріїв віднесення тих чи інших правоохоронних органів до органів правопорядку є наявність повноважень на здійснення негласних слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, оскільки саме їх реалізація спрямована на захист громадян і держави від неправомірних посягань, поновлення порушених прав та інтересів, тобто на застосування і охорону права, регламентованого Конституцією та законами України [3, с. 160]. Ю. Мороз визначає орган правопорядку України як створений державою на підставі норм чинного національного законодавства структурно організований колектив державних службовців, які наділені державно-владними повноваженнями здійснювати досудове розслідування, негласні й інші слідчі і розшукові дії, застосовувати легальний примус (вогнепальну зброю також), основна та повсякденна діяльність яких спрямована на реалізацію державної політики у сфері охорони прав, свобод і законних інтересів людини, гарантування державної безпеки, законності та правопорядку в суспільстві [4, с. 29].

На основі наведених дефініцій можна дійти висновку, що при визначенні поняття «органи правопорядку» фахівці передусім посилаються на здійснення цими органами «негласних та інших слідчих і розшукових дій». Розвиваючи ці погляди, можна дійти висновку, що органами правопорядку виступають правоохоронні органи, які здійснюють досудове розслідування та розшукову діяльність. В цьому відношенні об'єкти розглядуваного прокурорського нагляду фактично збігаються із тими, яких визначала попередня редакція відповідної конституційної функції прокуратури, передбачена у п. 3 ст. 121 Конституції України, а саме органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство.

На основі системного аналізу положень п. 2 ст. 131-1 Конституції України та ст. 38 та 41 КПК України, до органів правопорядку, за якими здійснюється прокурорський нагляд, можна віднести: 1) органи досудового розслідування (органи, що здійснюють дізнання і досудове слідство), а саме: а) слідчі підрозділи: а) органів Національної поліції; б) органів безпеки; в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; г) органів державного бюро розслідувань; г) органів Державної кримінально-виконавчої служби України; 2) підрозділ детективів, підрозділ

внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; II. Оперативні підрозділи: Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної прикордонної служби України.

Разом з тим, залишається проблема щодо зарахування до числа органів правопорядку, за якими може здійснюватися прокурорський нагляд, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Згідно із ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативно-розшукова діяльність здійснюється відповідними оперативними підрозділами: Національної поліції; Державного бюро розслідувань; Служби безпеки України; Служби зовнішньої розвідки України; Державної прикордонної служби України; управління державної охорони; органів доходів і зборів; органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України; розвідувального органу Міністерства оборони України; Національного антикорупційного бюро України. Порівнюючи перелік цих органів із оперативними підрозділами, закріпленими у ст. 41 КПК України, слід відзначити, що перший є більш широким, ніж другий. Зокрема, до оперативних підрозділів, які можуть здійснювати слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні, не належать підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, Служби зовнішньої розвідки України, управління державної охорони, розвідувального органу Міністерства оборони України. Дискусійним є і питання щодо можливості здійснення прокурорського нагляду за оперативними підрозділами інших органів, визначених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», в тій частині здійснюваної ними оперативно-розшукової діяльності, яка реалізується поза сферою кримінального провадження.

Слід погодитися із П. М. Каркачем у тому, що під час визначення органів правопорядку треба корелюватись з Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», в якому постійно розширюється перелік цих органів, що ускладнює ефективність нагляду прокуратури за законністю діяльності таких органів [5, с. 146]. Разом з тим, виходячи із наведеного у ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначення оперативно-розшукової діяльності, можна дійти висновку, що остання не є тотожною гласним і негласним розшуковим діям, нагляд за якими передбачає п. 2 ст. 131-1 Конституції України. З огляду на це, можна дійти висновку, що сфера розглядуваного прокурорського нагляду має бути обмежена лише слідчими і розшуковими діями, які здійснюються у кримінальному провадженні. Таким чином, певний масив оперативно-розшукової діяльності, яка здійснюється поза сферою кримінального провадження, не підлягає прокурорському нагляду. Відповідно, до об'єктів прокурорського нагляду можуть бути віднесені лише ті оперативно-розшукові підрозділи, які передбачені у ст. 41 КПК України, і лише в межах слідчих та розшукових дій, здійснюваних у кримінальному провадженні.

В підсумку органи правопорядку як об'єкти прокурорського нагляду можна визначити як наділені повноваженнями здійснювати слідчі та розшукові дії органи державної влади, діяльність яких спрямована на охорону прав людини та публічних інтересів і передбачає можливість використання державного примусу. При цьому необхідно наголосити на необхідності законодавчого визначення поняття і переліку органів правопорядку, а також уточнення кола тих органів, за якими уповноважена здійснювати нагляд прокуратура.

Список бібліографічних посилань

1. Лапкін А. В. Проблеми формулювання функції прокуратури, визначеної пунктом 2 статті 131-1 Конституції України. *Форум права*. 2017. № 5. С. 213–218. URL: <http://forumprava.pp.ua/files/213-218-2017-5-----33-.pdf> (дата звернення: 24.02.2019).
2. Ярмиш Н. Зміст терміна «органи правопорядку», використаного у статті 131-1 Конституції України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4 (46). С. 79–84.
3. Руденко М. В., Шайтуро О. П. Щодо визначення поняття «органи правопорядку». *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2017. Вип. 23. С. 158–160.
4. Мороз Ю. Зміст і обсяг поняття «орган правопорядку». *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2017. № 7. С. 26–30.
5. Каркач П. М., Ковальова Я. О. Щодо змісту функції прокуратури з організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням та поняття «органи правопорядку». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 2, т. 2. С. 145–148.

Одержано 27.02.2019